

УДК 338.439.02 (477.46)

ТЕРНАВСЬКА І.Б., кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва
manzjj@rambler.ru

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЧЕРКАСЬКОГО РЕГІОНУ

Проведено оцінку сучасного стану продовольчої безпеки Черкаської області. Проаналізовано показники споживання продуктів харчування населенням області. Висвітлено вплив ресурсного забезпечення та платоспроможності населення на продовольчу ситуацію в регіоні.

Ключові слова: продовольча безпека, регіон, споживання, достатність, доступність.

Постановка проблеми. Стратегічним пріоритетом соціального та економічного розвитку будь-якої держави є підвищення рівня її продовольчої безпеки на основі нарощування виробництва продуктів харчування, поліпшення їх якості та збалансованості за поживними елементами, а також доступність кожної людини до продовольчих ресурсів для забезпечення здорового харчування. Для України, яка прагне інтегруватися у світове та європейське співтовариство, проблема продовольчої безпеки набуває особливої актуальності. Адже, держава, що здатна забезпечити населенню економічну та продовольчу доступність до продуктів харчування, може проводити незалежну політику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розв'язання проблем продовольчої безпеки зробили такі вітчизняні вчені: В.І. Бойко, О.М. Варченко, В.І. Власов, О.І. Гойчук, А.С. Даниленко, П.А. Лайко, А.С. Лисецький, Б.Й. Пасхавер, І.М. Романюк, О.В. Скидан, В.Г. Ткаченко, В.М. Трегобчук, П.Т. Саблук, О.М. Чечель, О.М. Шпичак, О.В. Шубравська та інші дослідники.

Віддаючи належне напрацюванням згаданих авторів у цій сфері, слід зауважити, що нині недостатньо глибоко досліджено проблеми продовольчого забезпечення на регіональному рівні. Наукові публікації переважно висвітлюють проблеми продовольчої безпеки в національному та глобальному масштабі, залишаючи поза увагою роль регіонів в їх розв'язанні. Регіональний підхід до вирішення цих проблем зумовлений підвищенням рівня економічної самостійності регіонів, поглибленням територіального поділу праці в межах регіону, відмінностями природно-ресурсного потенціалу, специфічними

особливостями кожного з них, історичними й іншими умови їх формування. Тому регіональні аспекти гарантування продовольчої безпеки як актуальні потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану продовольчої безпеки Черкаської області та з'ясування основних проблем її забезпечення в сучасних умовах.

Результати досліджень та їх обговорення. Важливість продовольчої безпеки зумовлюється першочерговою потребою у харчуванні, яке забезпечує підтримку всіх життєво важливих процесів у людському організмі. Рациональне харчування забезпечує нормальний ріст і розвиток, сприяє профілактиці захворювань, подовженню тривалості життя, підвищенню працездатності, створює необхідні умови адаптації організму до змін навколишнього середовища. Тому продовольча безпека найбільш повно виражається через показники споживання (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка споживання продуктів харчування населенням Черкаської області за роками (на одну особу за рік, кг)*

Продукти харчування	Норми харчування		Обсяги споживання					2010 р. у % до раціон норми
	раціональні	мінімальні	2006	2007	2008	2009	2010	
Хліб та хлібні продукти	101,0	94,0	131,9	126,5	127,2	127,2	128,0	126,7
Картопля	124,0	96,0	153,9	148,7	150,1	151,4	151,9	122,5
Овочі та баштанні	161,0	105,0	156,1	147,1	151,8	153,2	166,2	103,2
Плоди, ягоди, виноград	90,0	68,0	30,4	39,6	40,4	40,9	45,2	50,2
М'ясо (у забійній вазі)	83,0	52,0	43,2	47,1	50,5	51,6	53,2	64,1
Молоко	380	341	250,0	236,4	228,0	227,2	221,2	58,2
Яйця, шт.	290,0	231,0	229,0	250,0	260,0	274,0	296,0	102,0
Риба та рибні продукти	20,0	12,0	14,8	16,9	20,0	20,0	19,2	96,0
Цукор	38,0	32,0	44,4	43,2	44,6	43,1	45,9	120,8
Олія	13,0	8,0	14,5	14,4	15,2	16,9	16,9	130,0

*Розраховано за даними Головного управління статистики в Черкаській області [1].

Аналіз динаміки споживання основних продуктів харчування показує, що за окремими продуктами (картопля, овочі та баштанні) різниця в рівнях споживання 2006 та 2010 рр. є неістотною. За досліджуваний період спостерігається зростання споживання плодів, ягід та винограду – на 49 %; риби та рибопродуктів – на 30 %; яєць – на 30 %; м'яса на 23 %. Загальна оцінка споживання основних продуктів харчування не дає підстав для оптимізму і гарантії продовольчої безпеки. Раціон харчування населення області не відповідає вимогам, внаслідок заміни відносно дорогих продуктів тваринного походження (молока, м'яса) на більш дешеві продукти рослинного походження (хліб, картоплю). Особливе занепокоєння викликає низький рівень споживання м'ясних продуктів – 61 % від раціональної норми, який навряд чи може пояснюватися схильністю населення області до вегетаріанства. Більше того, рівень споживання молока та м'яса є нижчим мінімальних норм споживання. Надто низьким є значення найбільш корисної за вітамінним складом групи – плоди, ягоди, виноград, менше половини від потреби [2].

Низький рівень обсягу та якості споживання продуктів харчування населення області вимагають вивчення факторів, що впливають на поліпшення структури та якості споживання продуктів. Дослідження проблем регіонального продовольчого забезпечення охоплюють два основні аспекти: це фізична достатність та економічна доступність продовольства.

Черкаська область є потужним сільськогосподарським регіоном, який характеризується достатньо високою часткою в загальнонаціональних економічних показниках. За обсягами виробництва валової продукції сільського господарства вона входить в першу п'ятірку регіонів України. Процес формування регіональної продовольчої безпеки передбачає дотримання принципу самозабезпеченості. Самозабезпеченість – це рівень забезпеченості внутрішнього попиту за рахунок власного виробництва, що характеризує конкурентоспроможність аграрного виробництва та відображає стан продовольчої безпеки регіону (табл. 2).

Таблиця 2 – Рівень самозабезпеченості населення регіону основними видами продуктів харчування, %

Продукція	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. до 2006 р. (+,-)
Картопля	436,6	316,1	425,7	422,7	387,8	-48,8
Овочі та баштанні	151,2	115,6	148,9	165,8	131,2	-20,0
Плоди, овочі та баштанні	72,4	50,5	52,0	56,0	57,0	-15,1
М'ясо (у забійній вазі)	195,8	251,8	306,9	378,3	475,4	279,6
Молоко	154,5	160,6	165,3	166,3	167,7	13,2
Яйця, шт.	200,9	186,4	198,1	188,0	195,6	-5,3

*Розраховано за даними Головного управління статистики в Черкаській області [1].

Як свідчать дані табл. 2 Черкаська область є не тільки самодостатньою (крім плодів, ягід і винограду), але й володіє значним експортним потенціалом. Диспропорції в обсягах виробництва та споживання є наслідком надто низького рівня економічної доступності продовольства. Це вже інший бік продовольчої безпеки, який виражається в економічній доступності кожної людини до продовольчого кошика, можливості придбати ті продукти, які їй необхідні. Головним показником цього є рівень витрат на харчування, який на світовому рівні прийнято рахувати як відсоток від паритету купівельної спроможності. Наголошуємо, що саме цей показник є характеристикою рівня продовольчої безпеки пересічного громадянина (табл. 3).

Таблиця 3 – Структура сукупних витрат домогосподарств Черкаської області, в середньому за місяць в розрахунку на одне домогосподарство*

Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р. (IV кв.)
	1406,6	1874,9	2605,2	2905,34	3456,39
Структура сукупних витрат домогосподарств, %					
Споживчі сукупні витрати:	87,7	83,5	83,1	87,1	88,5
в т. ч. продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	47,6	49,6	54,2	56,8
алкогольні напої, тютюнові вироби	1,7	1,8	1,8		
непродовольчі товари та послуги	34,4	34,1	31,7	32,9	31,7
Неспоживчі сукупні витрати	12,3	16,5	16,9	12,9	11,5

*Розраховано за даними Головного управління статистики в Черкаській області [1].

У ІV кварталі 2010 р. середньомісячні сукупні витрати на одне домогосподарство області становили – 3456,39 грн, а споживчі сукупні витрати – 3058,90 грн (88,5%), з них на продукти харчування, алкогольні напої та тютюнові вироби припадає 56,8% (1963,23 грн). Як бачимо, половину своїх сукупних витрат домогосподарства витрачали на харчування. Порівнюючи вартість витрат на харчування з попередніми роками, прикро констатувати той факт, що зростання витрат, – це не стільки результат збільшення обсягів споживання, скільки зростання цін на продукти харчування. Поступове усунення дефіциту продовольчого споживання з одночасним зниженням частки продовольчих затрат у сімейних бюджетах, вимагає значного перевищення темпів зростання номінальних наявних доходів населення над темпами інфляційного зростання цін на продукти харчування [3].

За даними вибіркового опитування домогосподарств Черкаської області у 2009 р., яке проводилось Державним комітетом статистики України з метою обстеження умов життя, щодо самооцінки домогосподарствами рівня своїх доходів, половина населення вважає, що рівень їх доходів є досить низьким. Про це свідчать такі дані: три із п'яти домогосподарств вважали стан свого добробуту низьким, їм доводилось постійно відмовляти собі в найнеобхіднішому. Одному із десяти домогосподарств не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування. Майже третина домогосподарств оцінила свій матеріальний стан як достатній, проте заощаджувати не вдавалось. Лише одне з двадцяти домогосподарств оцінило рівень своїх доходів як достатній не тільки для забезпечення поточних потреб, а й для заощадження коштів.

За оцінкою матеріального добробуту 92,1% домогосподарств області віднесли себе до бідних. Не бідними, але ще не представниками середнього класу вважало себе 7,9% домогосподарств. Серед опитаних респондентів до середнього класу і заможних не відніс себе ніхто [4,5].

Висновки. Ситуація з продовольчою безпекою регіону двояка. Практично повна безпека у сфері виробництва й споживання зернових та овочевих культур і загрозна у сфері забезпечення населення області молоком, м'ясом та

фруктами. Профіцит споживання хлібопродуктів і картоплі свідчить про те, що малозабезпечені верстви населення змушені компенсувати дефіцит енергетичної цінності харчування найдешевшими харчовими енергоносіями.

Парадокс продовольчої проблеми полягає в тому, що за відсутності дефіциту продуктів харчування – рівень і якість споживання залишаються на досить низькому рівні, внаслідок невисокої купівельної спроможності населення, низької заробітної плати та високих цін.

Враховуючи сучасний стан продовольчої безпеки вважаємо, що забезпечення продовольчої безпеки має стати стратегічним завданням для області. Тому, Черкаській області вкрай необхідна науково обґрунтована й всебічно опрацьована Стратегія продовольчої безпеки на перспективу. Ключовим аспектом такої стратегії, слід вважати досягнення належного рівня продовольчого забезпечення і раціональних норм споживання основних продуктів харчування пересічним жителем області.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистичний збірник Черкаської області за 2010 рік / Головне упр. стат. у Черкаській обл. ; за ред. Приймак В. П. — Черкаси, 2011. — 546 с.
2. Манзій І. Б. Продовольчі ресурси та гарантії їх забезпечення в регіоні / І. Б. Манзій // Актуальні проблеми економіки АПК : колективна моногр. / за ред. Д. К. Семенди, О. І. Здоровцова. — Умань : Видавець «Сочінський», 2009. — С 31–40.
3. Пасхавер Б. Продовольчий аспект подолання бідності / Б. Пасхавер // Економіка України. — 2004. — № 10. — С. 71–76.
4. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств Черкаської області у 2009 році : комплексний стат. зб. / за ред. Януш Л. В. Черкаси, 2009. — 60 с.
5. Самооцінка домогосподарствами Черкаської області рівня своїх доходів : стат. бюл. / за ред. Януш Л. В. — Черкаси, 2009. — 16 с.

Современное состояние продовольственной безопасности региона

И.Б. Тернавская

Проведена оценка современного состояния продовольственной безопасности Черкасской области. Проанализированы показатели потребления продуктов питания населением области. Отражено влияние ресурсного обеспечения и платежеспособности населения на продовольственную ситуацию в регионе.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, регион, потребление, продукты питания, достаточность, доступность.

Modern state of food safety of region

I. Ternavska

The estimation of the modern state of food safety of the Cherkaskoy area is conducted. The indexes of consumption of food the population of area stuffs are analysed. Influence of the resource providing and solvency of population is reflected on a food situation in a region.

Key words: food safety, region, consumption, food stuffs, sufficientness, availability.